

REYKJANESBÆR

JeES arkitektar

Vatnsnes, Hrannargata

Húsakönnun

REYKJANESBÆR 202

Unnið samkvæmt beiðni Skipulagsfulltrúa Reykjanesbæjar.
Jón Stefán Einarsson arkitekt FAÍ vann skráninguna og samsetningu.
Helgi Biering þjóðfræðingu skrifaði sögulegt ágríp og skráninguna.
Helgi Biering þjóðfræðingu tók ljósmyndir.

Efnisyfirlit

Formáli	4
Vatnsnes.....	5
Verslun	6
Gamli tíminn.....	6
Nútíminn	7
Nýsköpun	7
Vatnsneshöfn	9
Fjaran, vettvangur daglegs lífs	11
Básinn.....	11
Síðari tíma atvinnusaga.....	11
Tilurð nafnsins Vatnsnes	12
Fornminjar.....	12
Heimildir.....	13
Uppdráttur, verndarflokkar húsa og mannvirkja samkvæmt lögum um menningarminjar	14
Húsaskrá.....	16

Formáli

Í mars 2022 fól Skipulagsfulltrúi Reykjaneshæjar Gunnar K. Ottosson arkitekt, JeES arkitekta að gera húsaskráningu fyrir Skipulagssvæðið Vatnsnes, Hrannargata. Skráningin tekur alls til 7 bygginga. Samkvæmt Aðalskipulagi Reykjaneshæjar 2015-2030 er landnotkun svæðisins skilgreind sem miðsvæði (M9).

Skipulagssvæðið er í 7-10 metrum yfir sjávarmáli og nær þvert yfir austurenda Vatnsnesins með landhalla til suðurs og austurs og einkennist af miklu klettarbelti meðfram sjónum, steiptum grunnum fjarlægðra frystihúsa og olíutanka, starfandi fiskvinnslum og iðnaðarhúsum af ýmsum stærðum og gerðum, byggð flest eftir seinni heimstyrjöldina. Meðfram strandlengjunni austan megin á svæðinu er steiptur göngustígur og tengingar niður á klettanna við sjávarsíðuna. Vestanmegin liggur Hrannargata (aðalæð) meðfram endilangri lóðinni frá Víkurbraut að Ægisgötu. Stærð skipulagssvæðis er um 23300m² að stærð. Allar byggingar innan skipulagssvæðisins eru víkjandi í samræmi við aðalskipulag Reykjaneshæjar. Sjá Húsakönnun Vatnsnesið, unnin apríl 2022.

Samkvæmt 16. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012 skal skráning fornleifa, húsa og mannvirkja fara fram áður en gengið er frá aðalskipulagi eða deiliskipulagi. Minjastofnun Íslands setur reglur um lágmarkskröfur sem gera skal til skráningar fyrir hvert skipulagsstig. Minjastofnun Íslands lagði til húsaskráningarforrit og hefur veitt leiðbeiningar. Byggðasafn Reykjaneshæjar og Þjóðskjalasafn Íslands veitti aðgang að ljósmyndum, manntali, brunavirðingum og aðstoðaði við skráningu á sögu einstakra húsa. Þá hafði höfundur skráningar ótakmarkað aðgengi að teikningasafni byggingafulltrúaembættisins. Öll húsín voru ljósmynduð og skoðuð á staðnum.

Sögulegt ágríp

Vatnsnes

Vatnsnes og nágrenni 1964.
Rétthafi: Landmælingar Íslands.

Vatnsnes afmarkar Keflavík að sunnan. Mikið dýpi með öllu Vatnsnesi allt inn í Vatnsnesvík. Keflavíkurmegin við Vatnsnes er Vatnsnesbás, eða Básinn, eins og hann er kallaður í daglegu tali, lítið vik inn í klettótta ströndina. Þar var stundum lent í suðaustan átt á árabátum þegar vindur stóð á Stokkavörina og sjógangur var mikill. í Básnum var gerð aflíðandi steinsteypt bryggja sumarið 1929. Var hún vinkillaga og lá þar utan í skerið sem var landfest. Þar gátu vélbátar lagst að. Bryggjan var lítið notuð eftir 1950, eftir að Vatnsneshöfnin var fullgerð í Vatnsnesvíkinni. Eftir það féll viðhald bryggjunnar niður og hvarf hún að mestu undir uppfyllingu, sennilega á árunum 1967-70. Yst við Vatnsnes er Vatnsnessteinn, en þar eru syðstu takmörk Keflavíkur. Frá Básnum og þangað út eru þverhníptir hamrar sem sjór fellur alveg að. Vatnsnessteinn er aflangur klettur, nokkuð aðskilinn frá landi, en komast mátti út á hann í háfjöru á stórum straum. Upp af Vatnsnessteini og niður af Vatnsnesvita, er sérkennilegur Gatklettur, sem svo heitir. Er það

steinbrú sem þar hefur myndast. Vatnsnesviti var reistur á árunum 1921-22. Fyrir innan (sunnan) Vatnsnes er Vatnsnesvíkin sem Keflavíkurhöfn er við.

Utar á Vatnsnesi, er örnefni sem minnir á erlendar skipakomur. Það er Duggubás. Það er lítið vik inn í klettana. Þarna er landi svo hátt að skip fyrri tíma gátu auðveldlega lagst að klettunum í stilltu veðri. Þarna er mikið dýpi og hreint með landi. Í frásögn í Faxe árið 1980 eru sagðar öruggar heimildir fyrir því, að þilskip Vatnsnesbónda, hafi hafnað sig á þennan hátt við nesið til að kasta afla á land og taka bjóðin um borð. Það var á árunum 1892-93.

Allt frá upphafi landnáms á Suðurnesjum hafa þau verið nánast eingöngu útgerðarsamfélag þar sem lífið snerist um fiskveiðar og ýmis annarskonar veiði. Á sama hátt hefur byggða og þróunarsaga Vatnsnessins og saga atvinnulífs á neginu er ofin órjúfanlegum böndum allt frá upphafi. Þó er saga byggðar og atvinnulífs ekki sérlega löng á Vatnsnesi. Lengst af var árabáturinn var eini farkosturinn á miðin og segl voru undin þegar byr gaf.

Fyrsti vélbáturinn kemur til Keflavíkur árið 1908. Bátur sá var 7 tonn að stærð og hét Júlíus. Það þótti mikið þrekvirki að fá þetta vélknúna furðuverk til Keflavíkur og læra þar öll handtök að. Það var sameiginlegt átak tuttugu og fjögurra manna að kaupa bátinn. Fyrsta vertíð bátsins gekk sæmilega eftir því sem þá var og voru menn fljótir að átta sig á því hvaða möguleikar í útgerð opnuðust með tilkomu

vélbátanna. Með þessari nýju tækni var hægt að sækja lengra og bera meiri afla að landi. Togaraútgerð hófst svo frá Keflavík árið 1948.¹

Elstu heimildir sem fundust við gerð þessarar húsakönnunar benda til að bændur á Vatnsnesi hafi gert út á netaveiðar um 1770. Á þeim tíma gerði Vatnsnes eingöngu út á þorskanet ásamt Keflavík, Ytri-Njarðvík, Narfakoti og Innri-Njarðvík. En samanlagt gerðu 100-150 bátar út á síðari hluta 18du aldar.² 1790 réru 123 bátar frá þessum sömu stöðum, 125 árið 1791, 100 árið 1792 og 147 árið 1793.³ Það ber að hafa í huga að um helmingur þessara báta voru tveggja manna för og aðrir fjögurra og fimm manna för sem gerir um 300-450

Vatnsnesbæirnir um 1946.
Rétthafi: Byggðasafn Reykjanesbæjar

Lífið er Saltfiskur. Vatnsnesbændur breiða út saltfisk á stakstæði á fyrri hluta tuttugustu aldar.
Rétthafi: Byggðasafn Reykjanesbæjar.

manns á bátana.⁴

Verslun

Árið 1787 var Chrisen Adolph Jacobæus, kaupmaður í Keflavík, skikkaður til þess með úrskurði Stiftamtmanns að veita Kasper Fasmer lausakaupmanni húsnæði og aðstöðu til að stunda verslun. Ári síðar þegar Kasper Fasmer kom aftur, eftir að hafa farið frá Íslandi yfir veturinn, neitaði Jacobæus að hýsa hann aftur. Þá var Jacobæus orðinn eigandi húsa fyrrum konungsverslunarinnar. Það varð til þess að

Kasper Fasmer reisti þá þegar árið 1788 verslunarhús á Vatnsnesi, sem þá var utan löglegs verslunarsvæðis. Verslun hans var þar einungis eitt sumar og húsið selt að hausti.⁵ Næst finnst heimildir um athafnasemi á Vatnsnesi þegar Ólafur Gíslason Waage varð umboðsmaður Georg Andreas Kyhn um 1790. Sú verslun gekk í nokkur ár í óþökk Rentukemmersins þannig að sú verslun lagðist af um 1795.⁶

Gamli tíminn

Árið 1587 er jarðarinnar Keflavíkur getið í heimildum og er hún talin kostarýr. Má því ætla að aðstæður til sjósóknar hafi ráðið miklu um búsetu hér. Snemma er Stokkavaraþinginn getið. Útgerð báta þess tíma, takmarkaðist af þeim aðstæðum sem landkostir buðu upp á, þar sem taka varð bátana á land til að forða þeim undan sjó.

¹ Faxi 37.árg. 5. tbl. 1977. bls. 14

² Bjarni Guðmarsson, 1. bindi, bls 66

³ Bjarni Guðmarsson, 1. bindi, bls 76

⁴ Bjarni Guðmarsson, 1. bindi, bls. 77

⁵ Bjarni Guðmarsson, 1. bindi, bls. 66

⁶ Bjarni Guðmarsson, 1. bindi, bls. 71

Héðan var stutt á fengsæl fiskimið, sem hlutu nafn eins og Gullkistan, sem er undir Stapanum.⁷

Nú tíminn

Árið 1908 kemur hingað fyrsti mótorbáturinn (mb. Júlíus sem var 7-8 tonn). Þá hefst hér útgerð mótorbáta, sem voru frá 12 tonnum og fóru upp í 26 tonn. Svokallaðar Bryggjunefnur urðu til og svokallaða múrningu úti á Keflavíkinni varð hver mótorbátur að hafa. En múrning var legustaður sem hver bátur hafði við bauju sem tengd var við stórt akkeri eða stein sem átti að geta haldið bátnum í öllum veðrum. Eftir uppskipun og milli róðra var þeim lagt við múrninguna. Milli báts úti á legu og lands var farið á uppskipunarbáti (baujubáti), sem skilinn var þar eftir, meðan mótorbátur var í róðri. Í austlægum áttum gat verið ófært, vegna ókyrrðar við bryggju, þegar komið var úr róðri, var þá lagst við múrninguna og uppskipunarbátarnir notaðir til að flytja afla og veiðarfæri frá borði í land. Oftast voru þessir bátar settir upp í varir þær, sem voru í víkurbotninum við Keflavíkina, þegar þeir voru ekki í notkun.⁸

Vatnsnesið og Básinn árið 1946 eða 1947.

Ljósmyndari: Vilhjálmur Þórhallsson:

Rétthafi: Byggðasafn Reykjanesbæjar

Stóra Vatnsnes 1978 er Byggðasafnið opnaði þar í glæsilegri aðstöðu.

Rétthafi: Byggðasafn Reykjanesbæjar

Nýsköpun

Ýmiskonar nýsköpun hefur átt sér stað á Suðurnesjum í gegnum aldirnar. Þegar verslun hófst var það stærsta stökkið sem tekið hefur verið og haft ein mestu áhrif á upphaf myndunar þéttbýliskjarna. En verslunin varð til vegna mikillar útgerðar og fiskveiða. Handfæraveiðar voru lengi vel það eina sem stundaðar voru. Þar kom fram sú nýjung að vera með svokallaðan segulnagla sem varð til þess að menn misstu færri fiska af önglinum. Þá komu fram háværar umræður um að með þessari tækninýjung myndu menn þurrka upp fiskimiðin. Síðan kom með konungstilskipun að menn skyldu fara að nota línu þar sem á voru fjöldinn allur af krókum. Það var gert með góðum árangri og aftur kom upp umræðan um ofveiði og að fiskimiðin yrðu þurrausn af öllum fiski. Þá var komið að netaveiðum. Þar tók sig upp sami ótti manna um ofveiði og að fiskurinn kæmist ekki inn

Faxaflóa, að vegna netalagna útvegsmanna á Suðurnesjum fengu menn varla bröndu úr sjó í nágrenni Reykjavíkur.

⁷ Sturlaugur Björnsson. bls. 93

⁸ Sturlaugur Björnsson. bls. 94

Einnig virðist svo vera að það hafi verið reyndar hvalveiðar frá Vatnsnesi. Þá átti að reyna hvalveiðar í svokölluð hvala-net. Í Þjóðólfi þann 7. maí 1866 birtist athyglisverð tilkynning. „Til aðvörunar öllum sjófarendum lýsi eg því hérmeð yfir að hvala-net verður lagt út frá Vatnsnesi allt að 250 faðma beint í norður-landnorður. Reykjavík 25. Apríl 1866. í umboði hvalaveiðafelagsins í Njarðvík og Keflavík. Oddur V. Gíslason.“⁹

Í bókinni *Saga Njarðvíkur* segir að í fasteignamati ársins 1916 sé húsakosti á Vatnsnesi lýst svo.

„... Síðan bræðsluhús í eigu Bræðslufélags Keflavíkur og var það úr timbri. Þá kom íshús í eigu Ísfélags Keflavíkur, en það samanstóð af frystihúsi úr timbri og ísgeymsluhúsi. Þessu næst kom býlið Vatnsnes, en einnig stundum nefnt Stóra Vatnsnes, þar sem hjónin Jóhann Guðnason og Bjarnfríður Sigurðardóttir bjuggu og höfðu mikil umsvif. Þar var íbúðarhús með áföstu fjósi og einnig stóð ár hlaða, geymsluhús, hjallur, fiskhús og salthús. Næst kom Litla vatnsnes, sem var þurrabúð úr Vatnsneslandi. Þar var af húsum einungis íbúðarhús og hjallur, en allmiklir matjurtargarðar. Þarna bjuggu um það leyti hjónin Bjarni Jónsson og Jóhanna Jónsdóttir og höfðu gert síðan vorið 1893. Jóhanna gat sér einmitt orð fyrir árangur í matjurtarræktun sem heppnaðist svo vel hjá henni að hún gat selt af uppskeru sinni.“¹⁰

Stóra Vatnsnes er stórt og tignarlegt hús sem reist var árið 1934 og þar bjó Sigfús Jóhann, (1884-1946) og kona hans Bjarnfríður Sigurðardóttir (1889-1974). Jóhann var sonur hjónanna Guðna Jónssonar (1852-1922) og Helgu Vigfúsdóttur (1845-1929). Sigfús Jóhann notaði yfirleitt bara seinna nafn sitt. Jóhann erfði dugnað og útsjónasemi foreldra sinna og skaut mörgum stóðum undir heimili sitt á Vatnsnesi, stóð m.a. í jarðarbótum, setti á stofn og rak timburverslun og vélbátaútgerð. En Guðni, faðir hans, tók þátt í að kaupa fyrsta mótorbátinn til Keflavíkur í upphafi aldarinnar.

Tilkoma mótorbátanna varð bylting í íslenskum sjávarútvegi og má í raun segja að þar hafi verið hin eiginlega iðnbylting á Íslandi.

Jóhann ásamt fleiri mönnum hafði byggt upp bryggju og aðstöðu til löndunar í Básnum sem er fyrir neðan íbúðarhúsið og Básvegur er kenndur við. Í básnum upp af bryggjunni voru byggðir beitningaskúrar og fiskverkunarhús. Framsýni, dugnaður og vilji til verka einkenndi alla umsýslu þeirra feðga.

Jóhann lést í bílslysi árið 1946, Bjarnfríður giftist ekki aftur en hún lést árið 1974. Þeim varð ekki barna auðið.

Bjarnfríður ákvað að gefa Keflavíkurbæ íbúðarhúsið og lóðina í kringum það til að reka þar safn eftir hennar dag. Þessi höfðinglega gjöf varð upphafið að rekstri Byggðasafns Suðurnesja sem síðar varð Byggðasafn Reykjanesbæjar sem stofnað var af sveitarfélögunum Keflavík og Njarðvík árið 1978. Nú eru aðalstöðvar safnsins nú í um Rammanum í Innri Njarðvík.¹¹

⁹ Þjóðólfi. 7. Maí 1866. Bls 112.

¹⁰ Kristján Sveinsson. bls 210

¹¹ [vatnsnes2.pdf \(reykjanesbaer.is\)](#)

Vatnsneshöfn

Vorið 1930 stóð Óskar Halldórsson athafnamaður fyrir stofnun hlutafélagsins Hafskipabryggja Keflavíkur sem síðan reisti hafskipabryggju á Vatnsnesi. Þáttaskil urðu svo í útgerðarsögu Keflavíkur árið 1932 þegar uppbygging hafnarinnar í Vatnsnesvíkinni hófst. Keflavíkurhöfn er í landi Vatnsness og er hún fyrsta hafskipahöfn Suðurnesja. Með henni

Óskar Halldórsson Síldarspekúlant var lifandi goðsagnapersóna síldarspekúlantsins og hins íslenska kapitalista – áræðinn, skjótráður, frumlegur og fylginn sér. Í lok fyrri heimsstyrjaldar festi hann kaup á aragrúa steinnökkva og steinkerja sem nota átti til hernaðarmannvirkja í styrjöldinni og seldi þau síðan um öll Norðurlönd, en nokkur þeirra fóru í hafskipabryggjur í Keflavík og víðar. Þá kom hann upp hafskipabryggju og hafnargarði í Keflavík 1932. Halldór Kiljan Laxness dró upp stórfenglega mynd af honum sem Íslands-Bersa í Guðsgjafabúlu.

afgreiðslu farmskipa. Árið 1934 var svo hafist handa við gerð viðlegugarðs fyrir mótorbátana. Við það lauk tíma múrninga og baujubáta.¹² Fram til ársins 1941 voru hafnarmannvirkir í einkaeigu en um það leyti keypti Keflavíkurhreppur mannvirkin af þáverandi eigendum fyrir kr. 410.000,- í þeim tilgangi að tryggja viðhald mannvirkjanna. En einstaklingar áttu þess ekki kost að fá fyrirgreiðslu frá hinu opinbera til þess. Fyrsta framtak Keflavíkurhrepps til hafnarmála er að, með styrk frá ríkissjóði, byggja 28 m langa bryggju fyrir innan bátabryggjurnar, sem þá voru fyrir á

Kraftaverkið. Byggt um 1940. Það er bryggjan, samkvæmt Sturlaugi Björnssyni þá var allt efnið höggð með handverkfærum, þ.e. fyrir daga dínamítsins og þótti þetta svo mikið afrek. Þess vegna nafnið „Kraftaverkið“, eitt af því sem ætti að friða.

Rétthafi Byggðasafn Reykjanesbæjar

gjörbreyttist öll aðstaða til hins betra fyrir útgerðina á staðnum og samfélagið allt. Þegar Óskar Halldórsson leitaði samþykkis fyrir þessa framkvæmd hjá bóndanum á Vatnsnesi þá stóð ekki á því að hann fengi jákvæð svör við sinni málaleitan. Fyrst var byggð var svokölluð Hafskipabryggja. Hún gjörbreytti

Keflavíkurhöfn um 1950.

Ljósmynd Jón Tómasson

Rétthafi: Byggðasafn Reykjanesbæjar

¹² Sturlaugur Björnsson. bls. 95

Vatnsnesi. veturinn 1942 urðu Keflvíkingar þess varir að fámennur hópur Bandaríkjamanna frá setuliðinu unnu við umfangsmiklar mælingar og myndatökur við Keflavíkinni.

Vatnsnesvitinn nýlegur. Hann var reistur 1922.
Rétthafi: Byggðasafn Reykjanesbæjar

Lögreglustjórinn í Keflavík, Alfreð Gíslason var 3. júní 1942 boðaður á fund bandarískra foringja í Reykjavík, til viðræðna um hafnaraðstöðu setuliðsins hér í Keflavík, um líkt leyti fól þáverandi forsætisráðherra Ólafur Thors, Finnboga R. Þorvaldssyni hafnarverkfræðingi að annast fyrir amerísku herstjórnina og hafnarnefnd Keflavíkur mælingar og uppdrætti af stórhöfn á Vatnsnesi. Niðurstaðan af störfum Finnboga var uppdráttur af ætluðum hafnarvirkjum á Vatnsnesi. Uppdrátturinn gefur vel til kynna stærð þeirra hafnarvirkja, sem ætlað var að byggja. Hluti núverandi hafnarmannvirkja eru með á þessum uppdrætti. Ekkert varð úr þeim framkvæmdum, en Bandaríska setuliðið fór héðan 1947. Þann 5. maí 1951 var undirritaður samningur milli ríkisstjórna Íslands og

Bandaríkjanna varðandi varnir Íslands. Tveim dögum síðar, eða þann 7. maí 1951, kom bandarískt varnarlið hingað til lands á ný. Við komu varnarliðsins 1951 hófst á ný áhugi Bandaríkjamanna fyrir byggingu hafnar hér á svæðinu. En árið 1952 lagði varnarliðið fram uppdrætti af fullhannaðri höfn er þeir vildu fá að byggja í framhaldi af Vatnsneshöfn. Þar lá aðalhafnargarðurinn lá frá Stekkjarhamri, sunnan núverandi legu lðjustígs. Íslensk hafnaryfirvöld höfðu tillögu Bandaríkjamannanna og ekkert varð af framkvæmdum í það sinn.

Við Básbryggju hófst 1942 framleiðsla steinsteyptra kerja til þess að lengingar hafnargarðinn á Vatnsneshöfn. Um áramót 1943-1944 er garðurinn orðinn 100 m langur Á næstu árum 1945-1949 var byggð ný bátabryggja og aðrar bryggjur verulega lengdar jafnframt því sem hafnargarðurinn er lengdur í áföngum. Um áramót 1947-1948 var hafnargarðurinn orðinn 156 m langur. Samfara þessum framkvæmdum voru eldri mannvirki löguð, en þau höfðu orðið fyrir töluverðum skemmdum sem m.a. skip setuliðsins ollu.

Landshöfn Keflavík - Njarðvík. Er stofnsett með lögum þann 10. apríl 1946. Umrædd lagasetning markar verulega tímamót í rekstri sveitarfélaga í Keflavík og Njarðvík, því með þessari lagasetningu kaupir ríkissjóður öll mannvirki, lönd og lóðir, sem til þarf. Ríkissjóður hefur frá þessum tíma greitt einn allan kostnað við fjárfestingu og rekstur hafnarvirkja í þessum tveim sveitarfélögum. Eins og kunnugt er, hafa hafnarmál verið allra þyngsti útgjaldaliður sveitafélaga við sjávarsíðuna á Íslandi, en við þá útgjaldaliði hafa sveitarfélögin Keflavík og Njarðvík sloppið til þessa. Þá keypti ríkissjóður keypti hafnarmannvirkin á Vatnsnesi fyrir kr. 1.893.427,35. Kaupin gengu í gildi 1. okt. 1947 og þá hætti hafnarnefnd Keflavíkur störfum.

Á árinu 1951 festi Landshöfnin kaup á 62 m löngu svokölluðu innrásakeri frá Normandi fyrir milligöngu Óskars Halldórssonar, sem fyrr er getið. Þann 3. September 1951 var kerfið komið á sinn stað. Núverandi lengd Hafnargarðsins er 255 m. Í áætlun Hafnarmálastofnunar ríkisins 1969 var birt 3 ára áætlun um hafnarframkvæmdir á Íslandi. Í þeirri áætlun var gert ráð fyrir að byggja í Vatnsneshöfn viðlegukant með landinu gegnt aðalhafnargarðinum. Honum var ætlað að auka verulega uppskipunarrými í Vatnsneshöfn, ásamt að auka öryggi að mannvirkinu með tilliti til siglinga stærri skipa inn á hafnarsvæðið. Auk þess að gera lóðir gegnt hafnargarðinum byggingarhæfar til þjónustu við sjávarútveginn, um líkt leyti var ætlað að leggja veg á milli hafnanna í Keflavík Njarðvík. Ekkert varð úr þeim áætlunum með viðlegukantinn, en vegurinn er kominn.¹³

Á árunum 1995 – 1996 var 158 þúsund rúmmetra grjótvörn sett utan á Aðalhafnargarðinn í Keflavík í framhaldi af óveðurstjóni sem á honum varð 1994. Um leið var þekjan stækkuð til að auka athafnasvæðið á garðinum til losunar og lestunar skipa.¹⁴

Mb. Guðfinni lagt að Básbryggju. Hann var einn fimm báta sem hafði þar aðstöðu.

Í tengslum við höfnina var svo reistur viti á Vatnsnesi árið 1922 í lokaátaki vitavæðingar við Íslandsstrendur. Vitar gegna stóru hlutverki í öryggismálum fyrir sjófarendur og flugumferð. Öryggishlutverki vita má skipta í þrennt. Þeir leiðbeina um staðsetningu, vara við siglingahættum og vísa leið inn á hafnir og skipalægi.

Fjaran, vettvangur daglegs lífs

Fjaran öll var mikill vettvangur daglegs lífs. Þar var gert að afla og dyttað að bátum, konur tíndu sprek og þvoðu t.d. strigapoka með því að slá þá með klöppu á steini niðri undir flæðarmáli og börn voru þar við leiki.¹⁵

Básinn

Líta má á Básinn sem upphaf Vatnsnessins að norðan verðu. Básinn byggðist upp á árunum um og eftir 1928. Þar má sjá handan við sjóvarnargarðana sem þar eru það sem eftir er af bryggjunni. Upp með Básveginum, báðum megin, voru aðgerðar- og beitningarskúrar úr timbri. Hér þótti öll aðstaða afar góð. Fyrir enda Bássins, undir og bakvið sjóvarnargarðinn og uppfyllinguna við hann, eru stórar klappir, sléttar eins og bryggja gerð af mönnum.¹⁶

Síðari tíma atvinnusaga

Upp úr árum fyrri heimstyrjaldar fór uppbygging stórra og meðalstórra fiskvinnsluhúsa þess tíma að aukast víðs vegar um landið. Þar var Vatnsnesið engin undantekning. Stóra milljón sem stóð við Vatnsnesveg 2, litla milljón við Hrannargötu 2 árið 1943 og Röstin Hrannargötu 5-7 árið 1955. Einnig

¹³ Faxi. 5. TBL. 1977. bls. 42.

¹⁴ https://www.reykjanesbaer.is/static/files/Fundargerdir/hafnarstjorn/235/4.2-reykjaneshofn-framtidsyn-komandi-10-ara_lokautgafa_23.01.18.pdf sótt 24. febrúar 2022

¹⁵ Sturlaugur Björnsson. bls. 96

¹⁶ Sturlaugur Björnsson. bls. 96

var þar reist ný olúbirgðastöð 1939. En upphaf þess var að þann 31. október 1938 var Olíusamlag Keflavíkur stofnað. Þann 1. febrúar 1939 hóf samlagið störf. Þá var búið að reisa olútank sem rúmaði 500 tonn, leggja leiðslur og afgreiðsluskúr. Sá skúr er farinn, en samlagið lét fljótlega reisa geymslu- og skrifstofubyggingu við þáverandi Vitastíg, það hús stendur enn aftan við Hrannargötu 2. Um 1950 lét svo félagið reisa annan og stærri olútank sem rúmaði 2.200 tonn. Eins sjást enn undirstöður undan báðum olíugeymum þeim er reistir voru. Olíusamlagið reisti svo einnig húsnæði við Víkurbraut 13 1952 og svo 1974 nýtt húsnæði við Vatnsnesveg 1 til að hýsa geymslu og þjónustuhúsnæði fyrir bílaflota sinn.

Tilurð nafnsins Vatnsnes

Í slakka sem var suðvestur af bæjarhúsum Vatnsnessins var Vatnsnestjörnin. Nesið dregur trúlega nafn sitt af henni. Vatnsnesbrunnurinn er rétt hjá þar sem tjörnin var. Litla-Vatnsnes, lítill bær, stóð í túninu ofan við Vatnsnesvíkina. Það hús stóð nokkurn vegin þar sem Hrannargata 1 er og Vatnsnesvegur kemur inn á Hrannargötu. Vatnsnestúnið þótti stórt, það náði frá innri brún klettanna meðfram víkinni og líklega upp fyrir Baldursgötu og meðfram Vatnsnesveginum og var hluti þess hinum megin vegarins.¹⁷

Fornminjar

Ekki er mikið um skráðar fornminjar á Vatnsnesi. Er það bæði til marks um hve ung byggð er á nesinu og hve miklar og örar breytingar hafa átt sér þar stað. Í raun eru einungis tvennar fornminjar skráðar í Fornminjaskrá Reykjanesbæjar sem gefin var út 2008. Þær eru annars vegar bæjarhóll sá er Vatnsneshúsið stendur á. Aldur hólsins er talin vera á milli árána 1550 – 1900. Hins vegar er það svo forn brunnur og óljós brunnur á lóð Vatnsneshússins. Þeir eru taldir vera frá því kringum aldamótin 1900.

¹⁷ Sturlaugur Björnsson. bls. 92

Heimildir

Bjarni Guðmarsson. *Saga Keflavíkur 1766 – 1890*. Keflavík, 1992

Eypór Þórðarson, *Lífsnauðsyn að eiga örugga lendingu við ströndina. Saga hafnarmála í Keflavík*. Faxi 37.árg. 5. tbl. 1977. Ritstj, Magnús Gíslason. Málfundafélagið Faxi, Keflavík.

Fasteignanmat Ríkisins 1916

Fasteignamar Ríkisins 1942

Fasteignaskrá Þjóðskrár. Skra.is

Gylfi Guðmundsson, *Keflavík vorra daga!* Faxi 37.árg. 5. tbl. 1977. Ritstj, Magnús Gíslason. Málfundafélagið Faxi, Keflavík.

Kristján Sveinsson. *Saga Njarðvíkur*. Þjóðsaga ehf, 1996

REYKJANESHÖFN Framtíðarsýn komandi 10 ára. 2018

Sandra Sif Einarsdóttir og Bjarni F. Einarsson. *Fornleifaskrá Reykjanesbæjar*. Byggðasafn Reykjanesbæjar. Reykjanesbær 2008

Sturlaugur Björnsson. *Steinabátar, Fjölskyldubók í máli og myndum*. Reykjanesbær, 2000

Þjóðólfur. 18. árg. 7. Maí 1866. Reykjavík. <https://timarit.is/issue/135870> Sótt 21. mars 2022.

- Friðlýst hús
- Friðuð hús, eldri en 100 ára
- Umsagnaskyld hús
- Afmörkun svæðis

- Einstök hús, húsaraðir og götummyndir sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í skipulagi
- Samstæður húsa og heildir sem er lagt til að vernda með hverfisvernd í skipulagi
- Afmörkun svæðis
- Friðuð hús, eldri en 100 ára

Fyrsti eigandi: Sverrir Júlíusson
Hönnuður: Ekki þekktur
Upphaflegur byggingarstíll: Móðernismi

Upphafleg notkun: Iðnaður; Hraðfrystihús
Núverandi notkun: Iðnaður

Mynd: Víkurfréttir

Mynd: Helgi V. V. Biering. 23. mars 2022

Gerð húss:	Upphafleg	Núverandi	Helstu breytingar:	Hönnuðir breytinga:
Byggingarefni:	Steinsteypt	Steinsteypt		
Útveggir:	Múrsléttað	Bárujárn		
Þakgerð:	Einhalla (skúrpak)	Mænisþak		
Þakklæðning:		Bárujárn		
Undirstaða:	Steinsteypt	Steinsteypt		
Útlit:	Einlyft; Tvílyft; Portbyggt; Reykháfur	Einlyft; Tvílyft; Portbyggt		

Saga:

Húsið var eitt af fiskvinnsluhúsum þeim er voru og eru á Vatnsnesinu. Það var fyrst byggt fyrir Sverrir Júlíusson sem var í forsvari fyrir Hraðfrystistöð Keflavíkur hf. Á þeim tíma gekk að undir nafninu Litla Milljón manna á meðal. Reksturinn gekk brösuglega og húsið stóð autt um margra ára skeið. Ofnasmiðja Suðurnesja keypti húsið og gerði upp árið 1990.

Varðveislumat:

Listrænt gildi / Bygg.list:

Menningarsögulegt gildi:

Umhverfisgildi:

Upprunalegt gildi:

Tæknilegt ástand:

Varðveislugildi:

Verndarflokkar:

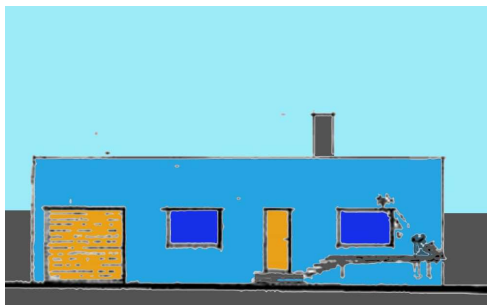
Fyrsti eigandi: Olíusamlag Keflavíkur og Nágrennis

Hönnuður: Ekki þekktur

Upphaflegur byggingarstíll: Funksjónalismi

Upphafleg notkun: Iðnaður

Núverandi notkun: Beitningarskúr

Lituð mynd af teikningu hússins

Mynd: Helgi V. V. Biering. 22. mars 2022

Gerð húss:	Upphafleg	Núverandi	Helstu breytingar:	Hönnuðir breytinga:
Byggingarefni:	Steinsteypt	Steinsteypt		
Útveggir:	Múrsléttað	Bárujárn		
Þakgerð:	Einhalla (skúrpak)	Einhalla (skúrpak)		
Þakklæðning:	Bárujárn	Bárujárn		
Undirstaða:	Steinsteypt	Steinsteypt		
Útlit:	Einlyft; Portbyggt; Reykháfur; Útitröppur	Einlyft; Útitröppur		

Saga:

Húsið er merkilegt fyrir ýmissa hluta sakir. Það var byggt á styrjaldarárunum sem skrifstofu og þjónustubygging hjá Olíusamlagi Keflavíkur, OSK, við götu sem er aflögð og hét Vitastígur. Í upphafi var einn olíutankur við það sem OSK hafði reyst 1938. Síðar voru byggðir tveir aðrir tankar við það. Í húsinu var dælubúnaður til að dæla eldsneyti beint á báta sem lágu við bryggju. Einnig var þar fyllt á olíubíla sem keyrðu brenslisolíu til húskyndingar um öll suðurnesin. Húsin var breytt lítilega 1981 þegar byggt var skyggni á húsið til að veita skjól þeim er þurftu að athafna sig framan við húsið. Um svipað leiti var húsið klætt að utan með járn. Þegar OSK var lagt niður og sameinað Esso voru tankarnir fjarlægðir og rekstri hætt í húsinu. Húsið hefur verið nýtt sem einhverskonar geymsla eða aðstaða fyrir útgerðarfirmir hin síðari ár.

Varðveislumat:

Listrænt gildi / Bygg.list:	Hátt	Byggingin er einstök fyrir sinn byggingartíma
Menningarsögulegt gildi:	Hátt	Húsið gengdi lykilhlutverki á afgreiðslu olíu á suðurnesjum stórhuga manna framhjá einokunaraðilum í Reykjavík á eldsneytisskorts vegna styrjaldar og óhagtgæðra saminga.
Umhverfisgildi:	Lágt	Lítið fer fyrir húsin þar sem það kúrir aftan við aðrar byggingar.
Upprunalegt gildi:	Hátt	Húsinu hefur lítt verið breytt frá upprunalegri mynd
Tæknilegt ástand:	Lágt	Húsið er farið að láta á sjá vegna skorts á viðhaldi síðustu árin.

Varðveislugildi: Miðlungs Merkileg saga og stíll hússins vegur hátt en ástand dregur það niður í miðlungsflokk.

Verndarflokkar:

Fyrsti eigandi: Olíusamlag Keflavíkur

Upphafleg notkun: Iðnaður

Hönnuður: Ekki þekktur, tæknifræðingur

Núverandi notkun: Iðnaður

Upphaflegur byggingarstíll: Stálgrindarhús í Iðnaðarstíl

Mynd: Helgi V. V. Biering. 23. mars 2022

Gerð húss:	Upphafleg	Núverandi	Helstu breytingar:	Hönnuðir breytinga:
Byggingarefni:	Stálgrind	Stálgrind		
Útveggir:	Bárujárn	Bárujárn		
Þakgerð:	Mænisþak	Mænisþak		
Þakklæðning:	Bárujárn	Bárujárn		
Undirstaða:	Steinsteypt	Steinsteypt		
Útlit:	Einlyft; Portbyggt; Reykháfur	Einlyft; Portbyggt		

Saga:

Húsið var byggt árið 1974 sem bílageymsla og lagerhúsnæði ásamt eldsneytissölu fyrir Olíusamlag Keflavíkur (OSK). Húsið gengdi því hlutverki allt þar til að Olíusamlagið hætti rekstri og var sameinað Esso, síðar N1. Síðustu ár hefur verið þar trésmíðaverkstæði.

Varðveislumat:

Listrænt gildi / Bygg.list:	Miðlungs	Húsið er af mjög algengri gerð stálgrindahúsa í iðnaðarstíl sem finnast víða um land.
Menningarsögulegt gildi:	Miðlungs	Húsið tengist sögu olíudreifingar á suðurnesjum
Umhverfisgildi:	Miðlungs	Húsið fellur vel að umhverfi sínu.
Upprunalegt gildi:	Hátt	Húsið er í upprunalegri mynd
Tæknilegt ástand:	Miðlungs	Húsið er í góðu ásigkomulagi

Varðveislugildi: Miðlungs Húsið er merkilegt fyrir sögu OSK en er af algengri gerð stálgrindarhúsa.

Verndarflokkar:

Fyrsti eigandi: Hitaveita Suðurnesja

Hönnuður: Ekki þekktur

Upphaflegur byggingarstíll:

Upphafleg notkun: Spennistöð

Núverandi notkun: Spennistöð

Mynd: Helgi V. V. Biering. 23. mars 2022

Mynd: Helgi V. V. Biering. 23. mars 2022

Gerð húss:	Upphafleg	Núverandi	Helstu breytingar:	Hönnuðir breytinga:
Byggingarefni:	Steinsteypt	Steinsteypt		
Útveggir:	Bárujárn	Bárujárn		
Þakgerð:	Einhalla (skúrpak)	Einhalla (skúrpak)		
Þakklæðning:	Bárujárn	Bárujárn		
Undirstaða:	Steinsteypt	Steinsteypt		
Útlit:	Einlyft; Portbyggt	Einlyft; Portbyggt		

Saga:

Húsið var byggt sem spennistöð á lóð fiskverkunar er gekk undir nafninu Stóra milljón.

Varðveislumat:

Listrænt gildi / Bygg.list:	Lágt	Einföld skúrbygging sem var byggð sem veðurkápa utanum rafdreifibúnað.
Menningarsögulegt gildi:	Lágt	Byggingin getur úrellst með tækniþróun í rafdreifibúnaði og notkun svæðisins.
Umhverfisgildi:	Lágt	Byggingin er lítt áberandi í landslagi sínu.
Upprunalegt gildi:	Hátt	Byggingin er í upprunalegri mynd.
Tæknilegt ástand:	Hátt	Byggingin er í góðu ástandi.
Varðveislugildi:	Lágt	Húsið hefur engan annan tilgang en að vera veðurkápa utan um spennuvirki og rafdreifibúnað.

Verndarflokkar:

Fyrsti eigandi: Ólafur Lárusson
Hönnuður: Valtýr Guðjónsson
Upphaflegur byggingarstíll: Móðernismi

Upphafleg notkun: Iðnaður; Fiskverkun
Núverandi notkun: Íbúð; Iðnaður; Fiskverkun

Lituð mynd af fyrstu teikningu hússins

Mynd: Helgi V. V. Biering. 23. mars 2022

Gerð húss:	Upphafleg	Núverandi	Helstu breytingar:	Hönnuðir breytinga:
Byggingarefni:	Hlaðið, holsteinn	Hlaðið, holsteinn		
Útveggir:	Múrsléttað	Bárujárn		
Þakgerð:	Mænisþak	Mænisþak		
Þakklæðning:	Bárujárn	Bárujárn		
Undirstaða:	Steinsteypt			
Útlit:	Tvílyft; Portbyggt; Ris; Reykháfur			

Saga:

Húsið var byggt sem fiskverkunarhús árið 1955. Byggt var svo við húsið 1958 og 1965. En þann 26. júní 1996 kom upp bruni í húsinu sem varð til þess að þeir hlutar sem byggðir voru síðar voru rifnir. Eftir stendur upphaflega húsið frá 1955.

Í fasteignamati sem gert var 18. október 1956 er húsinu svo lýst. „Útveggir: steiptir, þak: timbur og járn, Gólf: steipt. Herbergjaskipan: 1. hæð: fiskaðgerð, og salt af fisk geymd. 2. hæð: Verbúð, 5 herbergi, eldhús, bað, gangar, geimslur, skilrúm og loft úr timbri.“

Varðveislumat:

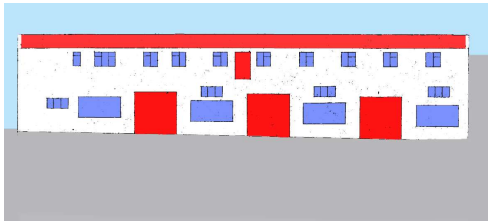
Listrænt gildi / Byggj. list:	Miðlungs	Húsið er af klassískri gerð fílsverkunarhúsa frá bygginghartíma hússins
Menningarsögulegt gildi:	Miðlungs	Hefðbundið fiskverkunarhús með verbúð.
Umhverfisgildi:	Miðlungs	Húsið er í meðallagi áberandi í umhverfi sínu.
Upprunalegt gildi:	Lágt	Húsinu hefur verið breytt talsvert frá upprunalegri mynd m.a. vegna bruna.
Tæknilegt ástand:	Lágt	Húsið er í frekar slöku ástandi.

Varðveislugildi: Miðlungs Húsið er í miðlungs varðveisklumati vegna ástands og sögu.

Verndarflokkar:

Fyrsti eigandi: Ólafur Björnsson
Hönnuður: Ekki þekktur
Upphaflegur byggingarstíll: Funksjónalismi

Upphafleg notkun: Iðnaður; Fiskverkun
Núverandi notkun: Iðnaður; Fiskverkun

Lituð mynd af fyrstu teikningu hússins

Mynd: Helgi V. V. Biering. 23. mars 2022

Gerð húss:	Upphafleg	Núverandi	Helstu breytingar:	Hönnuðir breytinga:
Byggingarefni:	Steinsteypt	Steinsteypt	1963 Byggður rampur við húsið með beitninarskúr og frystiklefa	Þorsteinn Ingólfsson, annað
Útveggir:	Múrsléttað	Múrsléttað		
Þakgerð:	Einhalla (skúrpak)	Mænisþak	1971 Þaki breytt	Vilhjálmur Gunnarsson, byggingatæknifræðingur
Þakklæðning:	Bárujárn	Bárujárn		
Undirstaða:	Steinsteypt	Steinsteypt	1973 Byggður 147 ferm. frystiklefi.	Vilhjálmur Gunnarsson, byggingatæknifræðingur
Útlit:	Einlyft; Tvílyft; Reykháfur	Einlyft; Tvílyft; Ris; Reykháfur; Viðbygging	1977 Byggð 204 ferm skreiðargeymsla	Vilhjálmur Gunnarsson, byggingatæknifræðingur

Saga:

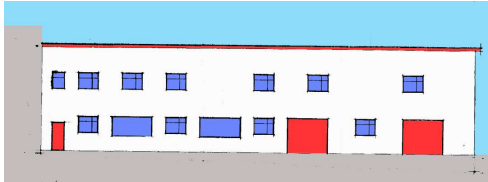
Húsið var byggt fyrir Ólaf Björnsson útgerðamann. En hann gerði út Baldur Ke 97 og húsið var gjarnan nefnt eftir útgerðinni. Í upphafi var húsið frekar einfalt og á tveim hæðum. Það var með einhalla skúrpaki sem hallaði til norðurs. Eins og var með mörg fiskvinnsluhús þá var húsnæðinu breytt nokkuð oft. Fljótlega virðist hafa verið átt við þakið á húsinu því að þegar það er samþykkt teikning af húsinu vegna byggingar Ramps með beitningaraðstöðu og frystiklefa árið 1963 var húsið teiknað með mænisþaki. næst var teiknuð breyting á þaki 1971 og svo viðbyggingar árin 1973 og 1977. Hin síðari ár hafa verið settar tréplötur í flest alla glugga. Húsið hefur verið klætt að utan að hluta. Áhugavert er að sjá að á húsinu eru þrír skorsteinar, einn hefur líklegast tilheyrst því fiskvinnsluhúsi sem er Hrannargata 4A og er sambyggt því sem er til skoðunar hér.

Varðveislumat:

Listrænt gildi / Bygg.list:	Miðlungs	Húsið er klassískt fyrir fiskvinnsluhús síns tíma.
Menningarsögulegt gildi:	Miðlungs	Hefðbundið fiskvinnsluhús frá seinni hluta seinustu aldar.
Umhverfisgildi:	Miðlungs	Húsið fellur vel að umhverfi sínu.
Upprunalegt gildi:	Lágt	Húsinu hefur verið mikið breytt frá uppsunalegri mynd.
Tæknilegt ástand:	Miðlungs	Húsið er í sæmilegu ástandi.
Varðveislugildi:	Miðlungs	Byggingin er í meðallagi vegna sögu og ástands. Henni hefur verið mikið breytt frá upprunalegri mynd.
Verndarflokkar:		

Fyrsti eigandi: Helgi Eyjólfsson
Hönnuður: Þorsteinn Ingólfsson
Upphaflegur byggingarstíll: Funksjónalismi

Upphafleg notkun: Iðnaður; Fiskverkun
Núverandi notkun: Iðnaður; Fiskvinnsla

Lituð mynd af fyrstu teikningu hússins

Mynd: Helgi V. V. Biering. 23. mars 2022

Gerð húss:	Upphafleg	Núverandi	Helstu breytingar:	Hönnuðir breytinga:
Byggingarefni:	Steinsteypt	Steinsteypt	1972 Byggð 294 fermetra viðbygging.	Guðbjörg Zakaríasdóttir, arkitekt
Útveggir:	Múrsléttað	Múrsléttað		
Þakgerð:	Einhalla (skúrpak)	Mænisþak	1973 Byggður 147 fermetra frystiklefi norðan við aðalbygginguna.	Vilhjálmur Gunnarsson
Þakklæðning:	Bárujárn	Bárujárn		
Undirstaða:	Steinsteypt			
Útlit:	Tvílyft; Portbyggt; Reykháfur	Tvílyft; Portbyggt; Ris; Reykháfur; Viðbygging		

Saga:

Húsið var byggt fyrir fiskverkun Helga Eyjólfssonar árið 1959. Það kemur fyrst frá á fasteignamati 10. mars 1959 en er ekki sagt fullbyggt fyrr en 1963 smkvæmt fasteignamati frá 14. janúar 1964. Á teikningu Þorsteins Ingólfssonar af húsinu frá nóvember 1958 áttu að vera í því fjögur verbúðarherbergi, matsalur, eldhús og salerni með baði í íbúðarhluta annarar hæðar. Á annari hæð áttu einnig að vera stór geymsla og þurkklefi. Á neðri hæð var stór fiskvinnlusalur. Árið 1972 ver teiknuð viðbygging og 1973 var reistur frystiklefi aftan við húsið og sambyggður viðbyggingum við aðliggjandi húss númer 4 við Hrannargötu. Á einhverjum tímapunkti var hafist handa við að klæða húsið að utan með járni en því var aldrei lokið og verkið enn hálfkarað.

Varðveislumat:

Listrænt gildi / Bygg.list:	Miðlungs	Húsið er klassískt fyrir fiskvinnsluhús síns tíma.
Menningarsögulegt gildi:	Miðlungs	Hefðbundið fiskvinnsluhús frá seinni hluta seinustu aldar.
Umhverfisgildi:	Lágt	Húsið er lítt áberandi í umhverfi sínu.
Upprunalegt gildi:	Lágt	Húsinu hefur verið mikið breytt frá upprunalegri mynd.
Tæknilegt ástand:	Lágt	Húsið er í slöku ástandi.
Varðveislugildi:	Lágt	Byggingin er metin í lágu varðveislumati vegna ástands og upprunagildis.
Verndarflokkar:		